

De Sint-Jacob

Een historisch gebouw buiten werking

Theo Hoogbergen

Op het concilie van Trente (1545-1563) wees de katholieke kerk een nieuwe theologische visie van o.a. Maarten Luther resoluut af. Ze besloot bovendien als antwoord op de door hem terecht aan de kaak gestelde misbruiken tot een reeks verstrekkende maatregelen, vaak samenvattend aangeduid als de contrareformatie. Eén ervan behelsde een plan voor de oprichting van nieuwe bisdommen, dat al in 1559 tot uitvoering kwam. Naast de drie bestaande diocesen in de Zeventien Gewesten van de Nederlanden: Kamerijk, Luik en Utrecht, kondigde de paus de oprichting van nog eens vijftien nieuwe bisdommen af, waaronder een te 's-Hertogenbosch. Die spectaculaire reorganisatie bedeede achttien bisdommen met een redelijk klein en overzichtelijk territorium, veel minder uitgestrekt dan de drie oorspronkelijke.

Dat was in die turbulente periode ook uitdrukkelijk de bedoeling. Tal van kerkelijke problemen vroegen immers om een oplossing: de bisschop dicht bij zijn mensen met de mogelijkheid diocesane synodes te organiseren om voor plaatselijke kwesties in goed overleg oplossingen te zoeken. Voorop stonden de disciplinaire en dogmatische maatregelen bij uitstek: gelovigen te doordringen van geest en inhoud van de katholieke leer, misbruiken tegen te gaan, strijdbaarheid aan te wakkeren en iedere poging tot protestantisering af te wijzen.

Voor dat nieuwe bisdomplan had Franciscus Sonnius, in Son geboren, later aan de Leuvense universiteit als theoloog verbonden en als inquisiteur aangesteld, tenminste een belangrijk aandeel geleverd. Niet verwonderlijk dat

hij, als beloning, in 1562 de eerste bisschop werd in dat kersverse diocesis. Overigens trad hij in onze stad aan onder barre omstandigheden. Behalve de gespannen sfeer in de stad vanwege, om met Kuijter te spreken, 'Calvinistische drijfverijen', ondervond hij van meet af aan geduchte tegenstand van mannen die zijn voornaamste medewerkers hadden moeten zijn: de kanunniken van de Sint-Jan. Zij vreesden inperking van hun bevoegdheden en vooral van hun inkomsten en in het algemeen inbreuk op de door hen gekoesterde exemptie: een recht rechtstreeks te ressorteren onder de paus (ver weg) en niet onderhorig te zijn aan een episcopale pottenkijker om de hoek.

Een effectieve organisatie van het kerkelijk leven in de

De achterzijde van de Sint-Jacob in de zomer van 1957.
(Foto: Stadsarchief, collectie Farla/Van Mackelenbergh)

De eerste plechtige H. Mis van pater F. Cuijten, 'aalmoezenier van den arbeid'. 'Genoeg' priesters en parochianen in de Sint-Jacob. Het is 1938. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden).

stad met toezicht op het wel en wee van gelovigen vergde, volgens Sonnius, ook meer parochies. Een logische en strategische stap in het verlengde van de uitbreiding van bisdommen. Den Bosch telde op dat moment precies één parochie, die van Sint-Jan. Op een stadsbevolking van ongeveer 13.000 inwoners mocht een parochie van zeker 12.000 katholieken onwerkbaar groot heten. Er kwamen er in één keer drie bij: de Sint-Pieter, de Sint-Jacob en de Sint-Kathrien. Een historische gebeurtenis van formaat, ook al omdat de vier stadsparochies ruim vierhonderd jaar in stand bleven. De parochie van Sint-Pieter legde twintig jaar geleden het loodje. Ondanks tal van protesten werd ook het kerkgebouw, schandelijk genoeg, afgebroken.

Op de tweede zondag van oktober in het jubeljaar(!) 2000 kregen kerkgangers van de Sint-Jacob onverhoeds te horen, dat hun kerk voor de eredienst gesloten zou worden en wel op de kortst mogelijke termijn. We kunnen aan de binnenkerkelijke twisten en het intussen ruim omstreden besluit beter voorbijgaan, al blijft het zelfs voor buitenstaanders vreemd dat de waarnemend plebaan van de Sint-Jan - tegelijk vicaris van het bisdom en dus in een onverdraaglijke belangenverstrengeling verwickeld -, zich voor zo'n karwei leent en verder voor overleg ontoegankelijk en doof blijkt. Financiële en priesterlijke nood golden als doorslaggevende argumenten. Die schijnen intussen door een comité van verontrusten weerlegd en van de tafel geveegd.

Maar er dreigt ook een cultuurhistorisch gevaar, dat het belang van een slinkende geloofsgemeenschap verre te boven gaat, hoewel het kerkgebouw niet wordt gesloten, voor goed geld verkocht en mogelijk afgebroken. Dat lijkt

een gunst, maar het is het onverbiddelijke gevolg van zijn status: een rijksmonument. De landelijke overheid heeft bovendien recent het gebouw van binnen en van buiten voor enkele miljoenen gemeenschapsgeld fraai gerestaureerd. Over de bouw waarop tal van mensen in 1907 zo trots waren, kunt U elders in ons blad een aardige herinnering lezen.

Hoewel de katholieke kerk 'geen ambt aller gelovigen' kent, zou je van een kerkelijke organisatie anno 2001, die prat gaat op haar bestuurlijke kwaliteit, toch tenminste mogen verwachten, dat zij belangstellenden uitnodigt tot het verzinnen en aandragen van oplossingen, die de waardigheid van het gebouw volledig respecteren, zijn cultuurhistorische betekenis in alle opzichten recht doen en aanvaardbaar zijn voor de mensen, die zich met hart en ziel al jaren voor deze kerk hebben ingespannen. Ik noem het een oud verzuim van de intenties die ruim vijfentwintig jaar geleden bij het opzetten van een binnenstadsparochie prioriteit hadden verdiend: diversiteit van vieringen voor bijvoorbeeld onderscheiden leeftijdsgroepen en voor uiteenlopende interesses: kortom keuzemogelijkheden voor wie op religieus gebied aan haar of zijn trekken wil komen.

Er ligt een nieuwe kans voor onze stad. Wanneer bisdom en kerkbestuur, als de juridische eigenaren, niet zelf met een interessant alternatief voor de draad kunnen of willen komen, is het de morele plicht van geïnteresseerde stadgenoten, zich daarvoor in te zetten. Waar macht en religie zich 'in eenen pot morsen', ontstaat altijd een giftig brouwsel. Daarvan hoeft een nieuwe en onafhankelijke aanpak van een cultuurhistorisch belang voor stad en Meierij dan verder ook geen last te hebben.